

Opvoedingsvariant

Colofon

Opvoedingsvariant

uitgave

Maatschappelijk Ondernemers Groep
Project Pleegzorg 2
Admiraal Helfrichlaan 1
Postbus 3332
3502 GH Utrecht
telefoon: 030 - 298 34 34
fax: 030 - 298 34 37
www.mogroep.nl

tekst

Linda Steensma

eindredactie

Jeannette van den Born en Suzanne Visser

prijs

gratis

bestelwijze

Bij de Maatschappelijk Ondernemers Groep, per fax of via de website, met vermelding van titel en brochurenummer JHVB0080.

ISBN 90-5568-180-6
NUGI 752

Utrecht, gewijzigde herdruk september 2005

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de Maatschappelijk Ondernemers Groep.
Bij overname is bronvermelding verplicht.

Opvoedingsvariant

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1 Voorgeschiedenis.....	7
1.1 Trillium	7
1.1.1 De hulpverleningsvariant	7
1.1.2 De opvoedingsvariant.....	7
1.2 De opvoedingsvariant binnen Pleegzorg 2	8
2 Het traject tot opvoedingsvariant.....	9
2.1 Wanneer opvoedingsvariant?.....	9
2.2 Het traject	9
2.2.1 Informatie, aanmelding en start hulpverleningsvariant.....	9
2.3 De hulpverleningsvariant	10
2.3.1 Het opvoedingsbesluit.....	10
2.3.2 Alternatieven in het traject	11
2.4 Schematisch overzicht pleegzorgtraject.....	12
3 De opvoedingsvariant.....	13
3.1 Algemeen	13
3.2 Het kind	13
3.2.1 Het kind in de opvoedingsvariant.....	13
3.3 De ouders.....	14
3.3.1 Ouders in de opvoedingsvariant	14
3.4 De pleegouders.....	15
3.4.1 Pleegouders in de opvoedingsvariant	15
3.4.2 De werving en selectie van pleegouders	16
3.5 Na opvoedingsvariant hulpverleningsvariant?	16
4 De samenwerking Bureau Jeugdzorg en sector pleegzorg	17
4.1 Algemeen	17
4.2 Het indicatiebesluit en het hulpverleningsplan.....	17
4.3 De rol van de medewerker Bureau Jeugdzorg	17
4.4 De rol van de pleegzorgbegeleider.....	18
5 De juridische uitwerking van de opvoedingsvariant.....	19
5.1 Algemeen	19
5.2 Juridische aspecten	19
5.3 Mogelijkheden binnen de huidige wet- en regelgeving	19
5.4 Betekenis voor kind, ouders en pleegouders?	20
Conclusie	21
Literatuurlijst	

Inleiding

Trillium en Pleegzorg 2

Deze beschrijving van de opvoedingsvariant is tot stand gekomen in het kader van het project *Pleegzorg 2*.

Dit project, gestart in augustus 2002 met een looptijd van twee jaar, is een vervolg op het kwaliteits- en innovatietraject Trillium dat in januari 2001 is beëindigd. Trillium –een driejarig project waarin innovatie en kwaliteitsverbetering van de pleegzorg centraal stonden- heeft veel op gang gebracht, maar duidelijk is ook dat de pleegzorg nog een verdere impuls nodig heeft.

Het project *Pleegzorg 2* heeft de volgende doelstellingen:

- Er moeten goede randvoorwaarden voor de pleegzorg gecreëerd worden bij de uitwerking van de Wet op de Jeugdzorg in het implementatieprogramma en bij andere relevante wet- en regelgeving.
- De verworvenheden van Trillium dienen stevig verankerd te worden in de pleegzorg.

Binnen het project *Pleegzorg 2* wordt een aantal onderwerpen inhoudelijk uitgewerkt tot thema's. Er is voor gekozen om deze inhoudelijke thema's uitgebreid te bespreken met afgevaardigden uit de pleegzorg, de voormalige Voorzieningen voor Pleegzorg en Centra voor Pleegzorg. Zij zijn inmiddels allemaal onderdeel geworden van een zorgaanbieder. In die hoedanigheid zal er in deze beschrijving niet gesproken worden over Voorzieningen of Centra voor Pleegzorg, maar over de *sector pleegzorg*.

Afgevaardigden van de sector pleegzorg hebben deelgenomen aan kwaliteitskringen. In totaal zijn er vijf kwaliteitskringen, die regionaal verdeeld zijn. De deelnemers bestaan uit stafmedewerkers, gedragsdeskundigen en teamleiders.

Op 1 januari 2003 zijn de kwaliteitskringen gestart met als thema 'De opvoedingsvariant'. Om dit thema in een breder verband te bespreken, heeft iedere kwaliteitskring een gezamenlijke bijeenkomst met afgevaardigden van Bureau Jeugdzorg georganiseerd. Eind maart 2003 is er een expertmeeting geweest, waaraan pleegouders, ouders, medewerkers van Bureau Jeugdzorg, pleegzorgbegeleiders en gedragsdeskundigen hebben deelgenomen. De resultaten van de expertmeeting zijn in dit verslag verwerkt.

Inhoud en opbouw van de beschrijving

Bij de beschrijving van de opvoedingsvariant is uitgegaan van de meest gewenste situatie om de opvoedingsvariant in te vullen en uit te voeren. Dit houdt in dat het kind, de ouders, de pleegouders en andere belangrijke personen betrokken zijn bij de uitvoering van de hulpvraag en de pleegzorgplaatsing. Naast de inhoudelijke situatie blijft het juridisch kader van belang, maar dit geldt hier niet als uitgangspunt. De gevolgen voor het inzetten van de opvoedingsvariant voor de bedrijfsvoering zullen niet worden beschreven. In de conclusie zullen wel aandachtspunten geformuleerd worden die betrekking hebben op de bedrijfsvoering. De beschrijving gaat uit van de situatie na invoering van de Wet op de Jeugdzorg. Tot slot wordt in de beschrijving geen onderscheid gemaakt tussen bestandspleegzorg en netwerkpleegzorg. Centraal in de beschrijving staat het proces van de opvoedingsvariant. Wanneer er sprake is van een verschil, zal dit specifiek benoemd worden.

Het Trillium project zal kort aan bod komen in hoofdstuk 1. In hoofdstuk 2 wordt het traject van hulpverleningsvariant tot de opvoedingsvariant beschreven. In hoofdstuk 3 volgt een beschrijving van de opvoedingsvariant, waarin aandacht besteed wordt aan de rol en begeleiding aan kind, ouders en pleegouders. Hoofdstuk 4 is gewijd aan de samenwerking tussen Bureau Jeugdzorg en de sector pleegzorg. Tevens wordt ingegaan op de invulling van de opvoedingsvariant en de consequenties hiervan voor de functie van medewerker Bureau Jeugdzorg en pleegzorgbegeleider. In hoofdstuk 5 worden tenslotte de juridische aspecten van de opvoedingsvariant besproken.

1 Voorgeschiedenis

1.1 Trillium

Het project Trillium is een driejarig project geweest, waarin innovatie en kwaliteitsverbetering van de pleegzorg centraal stonden.

Thema's die aan bod zijn gekomen tijdens Trillium zijn onder andere:

- de positie en communicatie met pleegouders;
- de vermaatschappelijking van de pleegzorg;
- de combinatie pleegzorg en arbeid;
- de kosten van pleegkinderen;
- kwaliteitsontwikkeling;
- eigen ouders;
- opleiding en deskundigheid;
- netwerkpleegzorg.

Met name de netwerkpleegzorg heeft zich enorm ontwikkeld de laatste jaren en is niet meer weg te denken uit de pleegzorg.

Een belangrijk resultaat van Trillium is het *visiedocument*, verschenen in november 1998. In het visiedocument worden twee verschillende invalshoeken onderscheiden die antwoord geven op de hulpvragen waarmee de pleegzorg in aanraking komt; ze worden getypeerd als 1.) een module in een zorgprogramma en 2.) het opvoedingsarrangement¹. Deze twee termen worden echter niet meer gehanteerd. Een module in een zorgprogramma wordt aangeduid met de term hulpverleningsvariant. Een 'opvoedingsarrangement' wordt getypeerd als de opvoedingsvariant. De inhoud van beide invalshoeken is echter dezelfde gebleven. De beide invalshoeken worden hieronder nader toegelicht.

1.1.1 De hulpverleningsvariant

De hulpverleningsvariant wordt in de visie van Trillium ingezet wanneer de opvoedingsproblemen zo hoog oplopen, dat het kind niet meer thuis kan of wil blijven wonen. Tegelijkertijd is er nog wel zicht op een oplossing die het mogelijk maakt dat een kind weer thuis kan gaan wonen. Er wordt getracht om de oorspronkelijke gezinssituatie te herstellen.

De hulpverleningsvariant bestaat uit het inzetten van intensieve hulp, waarbij er gebruik gemaakt wordt van een pleeggezin om de benodigde en gewenste veranderingen in gang te zetten en te bereiken. Het verblijf van het kind in het pleeggezin heeft enerzijds het doel om de opvoeding van het kind 'zo gewoon mogelijk' voort te zetten. Anderzijds dient het verblijf

om de doelstellingen te bereiken die zijn weergegeven in het hulpverleningsplan. Er is een intensief contact tussen ouders en pleegouders en een nauwe samenwerking met hulpverleners. Uitgangspunt is dat de plaatsing zo kort mogelijk moet zijn.

In de afgelopen periode is er (mede dankzij Trillium en IFCO) in acht projecten landelijk ervaring opgedaan in het werken met de hulpverleningsvariant (de *Terug naar Huis* projecten). Vanuit Trillium is er een landelijke methodiegroep gestart, bestaande uit stafmedewerkers en uitvoerend werkers. Deze methodiegroep heeft gewerkt aan een blauwdruk voor een methodiek voor de hulpverleningsvariant, ten behoeve van de Bureaus Jeugdzorg en de zorgaanbieders/sector pleegzorg en is gebundeld in een methodieklapper en beschikbaar voor het werkveld. Deze methodiekbijdrage is een gezamenlijk product van Trillium en IFCO².

1.1.2 De opvoedingsvariant

Naast een groot aantal korte pleegzorgplaatsingen staan de pleegzorgplaatsingen voor langere tijd. Deze plaatsingen zijn gericht op het bieden van een nieuw perspectief op de verdere opvoeding van het kind. In het visiedocument van Trillium wordt gesproken over de opvoedingsvariant wanneer de hulpvraag gesteld wordt door ouders en kinderen, waarbij kinderen voor langere tijd of wellicht nooit meer in hun eigen gezin kunnen wonen en die een vervangende opvoedingssituatie nodig hebben. De doelstelling is niet langer meer om de oorspronkelijk gezinssituatie te herstellen, maar om het kind in een perspectiefvolle opvoedingssituatie te brengen en te houden. Continuïteit is hierin een belangrijk begrip. Het kind heeft recht op een stabiele opvoedingssituatie. Binnen de opvoedingsvariant kan het contact met ouders variëren van zeer minimaal tot enige vorm van gedeeld ouderschap.

In het visiedocument wordt het idee geopperd om binnen de opvoedingsvariant de begeleiding aan ouders en pleegouders door één persoon uit te laten voeren, logischerwijs door de pleegzorginstelling. Tot slot geeft Trillium aan dat (de mogelijkheid van) het overdragen van het gezag en de verantwoordelijkheden naar pleegouders één van de passende stappen is binnen de opvoedingsvariant³.

¹ Bron: Trillium, visiedocument pleegzorg

² Bron: Trillium, visiedocument pleegzorg

³ Bron: Trillium, visiedocument pleegzorg en juridische haken en ogen

1.2 De opvoedingsvariant binnen Pleegzorg 2

In Trillium is de basis gelegd voor de visie ten aanzien van de opvoedingsvariant, maar deze verdient een nadere uitwerking. De volgende stap is in kaart te brengen hoe de opvoedingsvariant er in de praktijk moet uit zien en uitgevoerd kan/moet worden.

Uitgangspunt is om de volgende aspecten nader uit te werken:

- wat houdt de opvoedingsvariant in;
- wat is het traject naar de opvoedingsvariant;
- wat is de inhoud van de opvoedingsvariant;
- wat betekent de opvoedingsvariant voor de betrokken partijen.

Met behulp van deze beschrijving kan de sector pleegzorg de opvoedingsvariant implementeren binnen de eigen organisatie.

In het werkplan van het project *Pleegzorg 2* is als hoofddoelstelling ten aanzien van de opvoedingsvariant gesteld 'een beschrijving van de opvoedingsvariant'. Onderdelen hierin zijn:

- de rol van de ouders in de opvoedingsvariant;
- vormgeven van de begeleiding aan pleegouders en ouders;
- positie/rechten van ouders en pleegouders;
- positie van en (intensieve) begeleiding aan het kind (pleegkinderen en kinderen van pleegouders);
- taakverdeling van de medewerker Bureau Jeugdzorg en de pleegzorgbegeleider;
- afspraken tussen de zorgaanbieder/sector pleegzorg en Bureaus Jeugdzorg, over het niet-jaarlijks ter discussie stellen van een pleegzorgplaatsing binnen de opvoedingsvariant;
- het realiseren van een duidelijke juridische uitwerking van de opvoedingsvariant;
- het in kaart brengen hoe pleegouders, ouders en kinderen de reguliere pleegzorg ervaren.

Bovenstaande doelstellingen en beoogde resultaten zijn leidraad geweest in de discussies in de kwaliteitskringen en komen in de verschillende hoofdstukken terug.

2 Het traject tot opvoedingsvariant

2.1 Wanneer opvoedingsvariant?

We spreken over de opvoedingsvariant wanneer duidelijk is dat een kind niet meer terug kan naar het eigen gezin. Maar wanneer kan een kind niet meer terug naar huis en wie bepaalt dat? Om zicht te krijgen op de (on-)mogelijkheden binnen de ontstane situatie zal intensief gewerkt moeten worden met de ouders. Dit kan door middel van de hulpverleningsvariant. In samenwerking met ouders worden alle mogelijke middelen ingezet om een thuisplaatsing te realiseren en/of om het perspectief helder te krijgen. Daarnaast is het van belang om aanwezige krachten van het gezin te versterken met eventuele steun vanuit het netwerk. Na een half jaar is er een markeringspunt. Dan wordt duidelijk of het perspectief thuis of elders ligt. Indien terug-naar-huis niet meer mogelijk is, kan de opvoedingsvariant een optie zijn voor het kind. De opvoedingvariant en de hulpverleningsvariant zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om die reden wordt er in deze beschrijving ruim aandacht besteed aan de hulpverleningsvariant. Wil de opvoedingsvariant slagen, dan is de consequentie dat iedere indicatie pleegzorg gestart wordt met de hulpverleningsvariant, tenzij...

2.2 Het traject

2.2.1 Informatie, aanmelding en start hulpverleningsvariant

Voorafgaand aan de start van een de hulpverleningsvariant kunnen de volgende fasen onderscheiden worden:

1. informatie en indicatie;
2. indicatiebesluit en formeren zorgteam;
3. start hulpverleningsvariant.

1. Informatie en indicatie

Bureau Jeugdzorg kan voorafgaand aan een indicatie pleegzorg een beroep doen op een instelling voor pleegzorg. Hier kan Bureau Jeugdzorg, samen met de ouders, informatie krijgen over de mogelijkheden van de pleegzorg. Het kan gaan om informatie over de verschillende vormen van pleegzorg, over welke ondersteuning er mogelijk is, wat het pleegzorgtraject inhoudt of wat ouders belangrijk vinden voor hun kind in een toekomstig pleeggezin. Gedurende dit

informatieve gesprek krijgen ouders een beeld van de instelling voor pleegzorg en worden ze op de hoogte gesteld hoe de procedure loopt.

Bij familie- en sociale netwerkplaatsingen verblijft het kind vaak al in het netwerkpleeggezin. In deze situaties kan de informatiefase door ouders en pleegouders gezamenlijk doorlopen worden.

Het zal niet noodzakelijk zijn om alle ouders -en eventueel netwerkpleegouders- voorafgaand aan een indicatie te informeren. Vaak heeft een medewerker van Bureau Jeugdzorg voldoende informatie om samen met ouders tot een besluit te komen over de benodigde zorg.

Na afronding van de informatiefase kan er een indicatie pleegzorg gesteld worden.

2. Indicatiebesluit en formeren zorgteam

Na het indicatiebesluit wordt door de instelling voor pleegzorg een startbijeenkomst georganiseerd. Het doel van de startbijeenkomst is om met alle direct betrokkenen de doelen uit het indicatiebesluit te concretiseren en het eerste hulpverleningsplan op te stellen, waarin de werkdoelen en werkafspraken geformuleerd worden. Bij deze bijeenkomst zijn de ouders, het kind (12+), de pleegouders, de medewerker van Bureau Jeugdzorg, de pleegzorgbegeleider en eventueel andere belangrijke betrokkenen aanwezig. De startbijeenkomst vormt tevens de basis voor de samenwerkingsrelatie tussen de betrokkenen. De inzet is om commitment te realiseren en geldt als eerste markeringspunt in het pleegzorgtraject. De deelnemers van de startbijeenkomst zijn de vertegenwoordigers van het zorgteam.

De samenwerking tussen kind, ouders, pleegouders en professionals is ingevuld door een zorgteam. Het zorgteam bestaat uit ouders, kind, professionals, vertegenwoordigers uit het familie- en sociale netwerk en pleegouders, die -voordat een pleegzorgplaatsing een feit is- met elkaar afspraken maken over welke hulp noodzakelijk is ten behoeve van de verzorging en de opvoeding van het kind. Het kind kan zelf deelnemen aan het zorgteam of zich laten vertegenwoordigen door een volwassene.

Het zorgteam gaat uit van de gemeenschappelijke vormgeving en samenwerking van de direct betrokkenen en de professionals en draagt bij aan de continuïteit in het leven van het kind en de hulpverlening, ook als een kind meerderjarig wordt. Het zorgteam geeft vorm en inhoud aan de hulpverlening en de toekomst van het kind; zij zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de gemaakte afspraken en het gemaakte plan.

Tijdens het traject van de hulpverleningsvariant komt het zorgteam zeer regelmatig bijeen. Bij een pleegzorgplaatsing in het kader van de opvoedingsvariant is dit minder frequent. Dit zal in ieder geval ten tijde van de evaluatie zijn of wanneer één van de betrokkenen dit aangeeft⁴.

3. Start hulpverleningsvariant

Het traject van de hulpverleningsvariant is opgebouwd uit een aantal fasen, waarbij iedere overgang een markeringspunt is. Middels een evaluatie bespreken alle betrokkenen (het zorgteam) met elkaar of de gemaakte afspraken en doelen kloppen of gehaald zijn en wat de afspraken en doelen zijn voor de komende periode. Dit wordt vastgelegd in het hulpverleningsplan en ondertekend door ouders, kind (12+), pleegouders, medewerker van Bureau Jeugdzorg en pleegzorgbegeleider. Iedereen ontvangt een exemplaar van het hulpverleningsplan.

De inhoud van de hulpverlening is afhankelijk van de vraag en behoeften van ouders en kinderen en van de hulpverlening die ouders en kind al hebben ontvangen. Net zo belangrijk hierbij is hoe ouders en kind de geboden hulp hebben ervaren (de hulpverleningsgeschiedenis). Als er reeds een intensief traject met ouders en kinderen is doorlopen, waarbij gezamenlijk is vastgesteld dat een kind niet langer in het gezin kan blijven wonen, sluit de hulpverleningsvariant niet aan op de hulpvraag van ouders en kind.

In dit geval zou direct met de opvoedingsvariant gestart kunnen worden.

2.3 De hulpverleningsvariant

De methodische uitwerking van de hulpverleningsvariant is beschreven op basis van de ervaringen in de *Terug naar Huis*-projecten en de landelijke werkgroep *Terug naar Huis*.

De methode is opgebouwd uit vijf fasen over een tijdsduur van zes maanden. Indien nodig kan deze periode met maximaal zes maanden verlengd worden.

Fase 1 is de fase van overwegen. Dit is de fase van aanmelding, acceptatie, bemiddeling, afstemming en plaatsing.

Fase 2 staat in het teken van informatie verzamelen. Pleegouders nemen opvoedingstaken van de ouders over. Ouders worden door pleegouders ontlast. Belangrijk is dat er een stabiele situatie ontstaat voor alle betrokkenen. Het kind heeft contact met zijn ouders. Diagnostiek is in deze fase een hulpmiddel om informatie te verzamelen, evenals observaties.

In Fase 3 staat samenwerken en leren centraal. Ouders werken aan vaardigheden die bijdragen aan een ver-

antwoorde en veilige manier voor het kind om terug te keren naar huis. De contacten tussen ouders en het kind en tussen ouders en pleegouders worden steeds intensiever.

Fase 4 is de transitiefase. Het zwaartepunt ligt meer bij het verblijf bij ouders in plaats van bij de pleegouders. De hulpverlening gaat zich steeds meer richten op de ouders. Het pleeggezin wordt voorbereid op de plaatsing van het kind bij zijn ouders.

In Fase 5 wordt de plaatsing bij pleegouders afgerond: het kind gaat terug naar huis. De ouders zorgen voor hun kind, eventueel met hulp van belangrijke anderen (familie, vrienden etc.)⁵.

De intensieve inzet van hulpverlening en samenwerking middels de hulpverleningsvariant heeft als doel alle mogelijkheden te onderzoeken en datgene dat haalbaar is te realiseren. Daarnaast draagt de hulpverleningsvariant zorg voor een logisch verloop van de plaatsing en de te nemen stappen. Deze stappen kunnen enerzijds leiden naar een terugplaatsing met de benodigde ondersteuning; anderzijds tot het besluit dat een terugplaatsing niet meer haalbaar is. Belangrijk is dat ouders, pleegouders en hulpverleners kunnen vaststellen dat alles geprobeerd is om dit te realiseren.

2.3.1 Het opvoedingsbesluit

Na een half jaar intensief gewerkt te hebben met de hulpverleningsvariant wordt het duidelijk of een thuisplaatsing realiseerbaar is of niet.

Met ouders, kind (12+), pleegouders, medewerker Bureau Pleegzorg en pleegzorgbegeleider wordt na een half jaar een 'opvoedingsbesluit' genomen. Dit is het markeringspunt tussen de hulpverleningsvariant en de opvoedingsvariant.

Het opvoedingsbesluit is een formeel moment waarop gezamenlijk besloten wordt wie de dagelijkse opvoeding en verzorging van het kind in de toekomst gaan uitvoeren. Het kind kan terug naar huis of aangewezen zijn op het zorgaanbod (waaronder pleegzorg). Het opvoedingsbesluit wordt vastgelegd in het hulpverleningsplan, dat door alle betrokkenen wordt ondertekend. Het vastleggen van dit besluit is onder meer belangrijk voor later, indien het kind vragen heeft over gemaakte keuzes die bepalend zijn voor zijn toekomst. Het opvoedingsbesluit biedt duidelijkheid aan alle partijen, met name aan ouders. Voor hen is het opvoedingsbesluit de start van het acceptatieproces en het proces om tot een andere rolinvulling te komen.

⁵ Bron: Bouwstenen voor Terug naar Huis, kernpunten van een methodiek; Riet Portengen.

⁴ Bron; 'samenwerken in zorgteams' van Riet Portengen

Bij een ondertoezichtstelling of voogdijmaatregel ligt de eindverantwoordelijkheid voor het opvoedingsbesluit bij de medewerker Bureau Jeugdzorg. Die moet vanuit zijn gezagsfunctie zijn besluit verantwoorden aan de kinderrechter.

Wanneer er sprake is van een pleegzorgplaatsing in het kader van de opvoedingsvariant is deze plaatsing gericht op continuïteit, rust en stabiliteit, waarbij het kind contact kan onderhouden met zijn/haar ouders. Duidelijk is dat de begeleiding niet meer in het teken staat van een terugplaatsing van het kind naar de ouders. Voor alle betrokkenen, het kind vooropgesteld, is er duidelijkheid omtrent het opgroeien in een pleeggezin.

De evaluatie met ouders, kind (12+), pleegouders, medewerker Bureau Jeugdzorg en pleegzorgbegeleider (het zorgteam) vindt minimaal één keer per jaar plaats. De evaluatie is niet bedoeld om de pleegzorgplaatsing ter discussie te stellen, maar om te bespreken of de uitgezette route nog juist is en of de doelen en afspraken eventueel bijgesteld moeten worden.

2.3.2 Alternatieven in het traject

In principe krijgen ouders en kinderen bij de start van het pleegzorgtraject de hulpverleningsvariant aangeboden, tenzij...

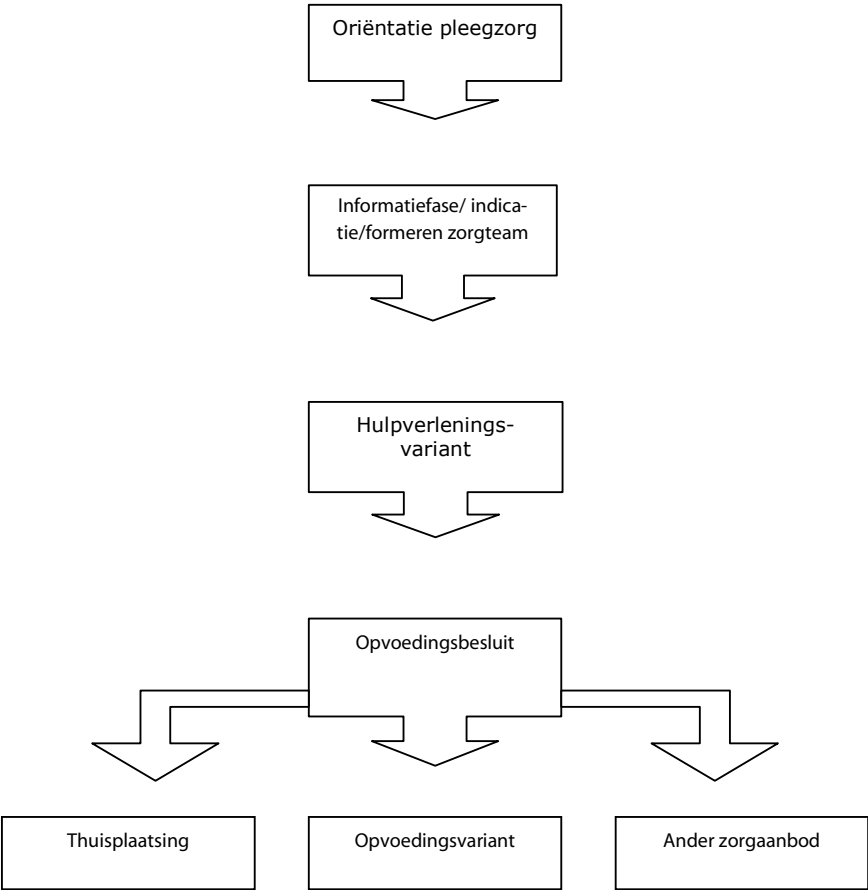
De praktijk leert dat er altijd een groep kinderen en ouders is die behoort tot de groep tenzij; bijvoorbeeld ouders die niet meer in beeld (willen) zijn. Zo zijn er

nog meer situaties denkbaar waarop het niet mogelijk is om aan een thuisplaatsing te werken. Deze groep kinderen komt terecht in de opvoedingsvariant. Het perspectief is duidelijk en de vraag -een stabiele gezinssituatie voor het kind- is helder. Hierbij kan vanaf de start van de plaatsing gesproken worden van de opvoedingsvariant.

Daarnaast is het mogelijk dat voorafgaand aan de aanmelding pleegzorg middels ambulante hulpverlening (zoals Families First of intensieve thuisbegeleiding) de mogelijkheden van ouders en kinderen in het gezin zijn onderzocht en besproken, waardoor een intensief traject als de hulpverleningsvariant niet nodig is en niet aansluit op de vraag van ouders en kinderen. Het is hierbij van belang dat aantoonbaar is welke hulpverlening een gezin heeft gehad en met welke resultaten en welke besluit dit tot gevolg heeft gehad.

Tot slot is het ook mogelijk dat na het doorlopen van de hulpverleningsvariant met elkaar het besluit wordt genomen dat een kind niet terug gaat naar huis, maar dat deze gecreëerde gezinssituatie niet binnen het officiële hulpverleningscircuit ondersteund en gevolgd hoeft te worden. In de laatste fase van de hulpverleningsvariant moet dan aandacht besteed worden aan hetgeen ouders, kinderen en verzorgers nodig hebben om zelfstandig verder te kunnen. Deze situaties hebben met name betrekking op kinderen die binnen het familie- of sociale netwerk worden opgevangen en waarbij geen specifieke hulpvraag aanwezig is.

2.4 Schematisch overzicht pleegzorgtraject

3 De opvoedingsvariant

3.1 Algemeen

In hoofdstuk 2 is met name aandacht besteed aan hoe het traject naar de opvoedingsvariant eruit ziet en welke middelen ingezet kunnen worden. De start van de opvoedingsvariant is het opvoedingsbesluit. Middels dit besluit wordt door de betrokkenen de intentie uitgesproken dat het kind voor langere tijd in een pleeggezin zal worden opgevoed en verzorgd. In dit hoofdstuk zal ten aanzien van het kind (12+), de ouders en de pleegouders beschreven worden wat de opvoedingsvariant voor hen inhoudt en wat daarin voor hen belangrijk is.

3.2 Het kind

Het kind is de persoon die alle betrokkenen (ouders, pleegouders, medewerker Bureau Jeugdzorg, pleegzorgbegeleider en derden) verbindt. Het kind vormt het uitgangspunt bij het beantwoorden van de vraag wat nodig is en met welke ondersteuning. Als fundament voor het belang van het kind en het recht om op te groeien in een gezin staat het Internationale Verdrag inzake de rechten van het Kind, waarin de zorg en bescherming van kinderen gewaarborgd is. In het Verdrag staan enkele artikelen die met name betrekking hebben op de pleegzorg en in het bijzonder de opvoedingsvariant. Deze staan hieronder genoemd⁶.

- Elk kind heeft het recht om bij zijn/haar ouders te leven, tenzij dit niet in het belang van het kind zou zijn.
- Elk kind heeft het recht om in persoonlijk contact te blijven met beide ouders wanneer het van één of beiden gescheiden leeft.
- Elk kind heeft het recht zijn/haar eigen mening te vormen en deze vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen.
- Elk kind heeft recht op bescherming van willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn/haar privé-leven.
- Elk kind heeft het recht op toegang tot informatie en materiaal uit verscheidene bronnen, alsook de bescherming tegen informatie die schadelijk kan zijn voor zijn/haar welzijn.
- Elk kind heeft recht op bescherming tegen

mishandeling door ouders of voogd.

- Elk kind heeft het recht op bescherming wanneer hij/zij tijdelijk of permanent buiten het gezin verblijft, met erkenning van zijn/haar culturele achtergrond.
- Elk kind heeft recht op onderwijs.

3.2.1 Het kind in de opvoedingsvariant

Een kind heeft recht op een leven in een gezin of een gezinsachtige situatie, waarbinnen veiligheid en continuïteit geboden wordt. De opvoedingsvariant voorziet het kind in dit recht. Uitgangspunt is 'wat heeft het kind nodig?'. Aspecten die hierbij een rol spelen zijn de leeftijd en de ontwikkeling van het kind, zijn/haar behoeften en mogelijkheden en de hulpverleningsgeschiedenis.

Er worden twee leeftijdscategorieën onderscheiden: kinderen van 0 tot 6 jaar en kinderen van 6 jaar en ouder. Met name bij jonge kinderen is het doel om het perspectief zo snel mogelijk helder te krijgen, in het belang van de ontwikkeling van het kind. Binnen de opvoedingsvariant is het belangrijk dat de betrokkenen in de omgeving van het kind oog hebben voor en aandacht schenken aan hoe een pleegzorgplaatsing ingrijpt in het leven van een kind. Het kind verliest tijdelijk of voor lange tijd de mogelijkheid om bij zijn/haar ouders te leven en krijgt een plek in een ander gezin. Dat kan in een bekend gezin zijn (familie of sociaal netwerk) of in een gezin dat een kind niet kent.

Om continuïteit te kunnen waarborgen, heeft het de voorkeur dat een kind (met name jonge kinderen) in het traject van de hulpverleningsvariant naar de opvoedingsvariant in hetzelfde pleeggezin kan blijven. Dit zal in de praktijk niet altijd mogelijk zijn. De ondersteuning en begeleiding aan het kind moet individueel en op maat ingevuld worden. Binnen de opvoedingsvariant moet in ieder geval aandacht besteed worden aan wat het voor het kind betekent om in een pleeggezin te wonen en de acceptatie van het kind met betrekking tot de pleegzorgplaatsing ('mijn ouders kunnen mij tijdelijk of voor langere tijd niet opvoeden en verzorgen'). Tevens moeten de afspraken rondom het contact met ouders helder zijn. Wanneer de ouders niet in beeld zijn, is het belangrijk om andere familieleden of belangrijke personen uit het netwerk te betrekken bij de pleegzorgplaatsing.

⁶ Bron; Internationaal Verdrag inzake de rechten van het Kind, www.vormen.org.

Dit is belangrijk voor de ontwikkeling van het kind, om zo de 'wortels' en eigen achtergrond van het kind een plaats te geven.

De rol en positie van het kind binnen de opvoedingsvariant wordt deels juridisch bepaald. Vanaf de leeftijd van 12 jaar heeft het kind een actieve stem in het hulpverleningstraject. Het kind kan zijn/haar wensen aangeven en ondertekent ook het hulpverleningsplan. Kinderen jonger dan 12 jaar kunnen betrokken worden in het hulpverleningstraject en deel uitmaken van het zorgteam. Op welke wijze de situatie van het kind en van zijn/haar omgeving bespreekbaar kan worden gemaakt, is afhankelijk van de leeftijd, de situatie en de ontwikkeling van het kind.

Het is belangrijk om het kind te informeren over wat er gaande is en wat het plan is voor de komende periode. Het levensboek is een voorbeeld van een hulpmiddel om de geschiedenis maar ook toekomst van kinderen inzichtelijk te maken.

Daarnaast geven kinderen aan dat zij het belangrijk vinden om één contactpersoon te hebben. Dit zou de pleegzorgbegeleider of medewerker Bureau Jeugdzorg kunnen zijn, maar ook iemand uit de familie of het sociale netwerk. Voor het kind en de desbetreffende contactpersoon moet helder zijn welke afspraken er gelden rondom bijvoorbeeld het omgaan met gevoelige informatie. De contactpersoon kan na het afsluiten van de hulpverlening bij meerderjarigheid een belangrijke persoon blijven in het leven van het kind.

3.3 De ouders

Wanneer ouders in het hulpverleningstraject geconfronteerd worden met de mogelijkheid van pleegzorg, kan Bureau Jeugdzorg -voorafgaand aan de indicatie- een beroep doen op de zorgaanbieder om ouders te informeren over de diverse mogelijkheden van pleegzorg. In het vorige hoofdstuk is de informatiefase in het pleegzorgtraject al aan bod geweest. In deze fase kunnen ouders actief betrokken worden bij een eventuele toekomstige pleegzorgplaatsing, door aan te geven wat zij belangrijk vinden ten aanzien van het toekomstige pleeggezin en voor hun kind. Ouders kunnen meedenken over het soort pleeggezin en hun wensen kenbaar maken. De start van de samenwerkingsrelatie tussen ouders en de zorgaanbieder is hiermee gemaakt.

Als na de hulpverleningsvariant blijkt dat een thuisplaatsing niet haalbaar is, volgt het opvoedingsbesluit, waarna de opvoedingsvariant start. Voor de ouders volgt het proces om de pleegzorgplaatsing te accepteren en tot een andere -niet-verzorgende en niet-opvoedende- ouderrol te komen.

3.3.1 Ouders in de opvoedingsvariant

Voor het slagen van een pleegzorgplaatsing in het kader van de opvoedingsvariant is een zekere mate van instemming en acceptatie nodig van de ouders. Als ouders samen met familie en belangrijke personen uit de omgeving achter de plaatsing staan, kan er een samenwerkingsrelatie worden opgebouwd tussen ouders en pleegouders en ontstaan er mogelijkheden voor het kind om zich in het pleeggezin te hechten en te ontwikkelen.

Wanneer ouders de pleegzorgplaatsing in het kader van de opvoedingsvariant niet accepteren, vormt dit een bedreiging voor het slagen van de plaatsing en de ontwikkeling van het kind. De acceptatie van de pleegzorgplaatsing door ouders wordt bevorderd door ze voor de plaatsing actief te betrekken bij de keuze voor, of aandachtspunten bij het pleeggezin, en gedurende de plaatsing de samenwerkingsrelatie met ouders verder op te bouwen.

Belangrijk is dat ouders ondersteuning krijgen door bijvoorbeeld een ambulante hulpverlener of pleegzorgbegeleider vanuit de zorgaanbieder, met wie zij hun vragen en ervaringen kunnen bespreken. De Wet op de Jeugdzorg geeft aan dat de begeleiding aan ouders wordt uitgevoerd door de zorgaanbieder en niet langer meer door Bureau Jeugdzorg. Ouders willen graag zelf zien en horen dat het goed gaat met hun kind in het pleeggezin en contact hebben met de medewerker Bureau Jeugdzorg, de pleegzorgbegeleider en/of eventuele andere hulpverleners die betrokken zijn bij het kind. Dit draagt bij aan de acceptatie van de pleegzorgplaatsing door ouders⁷.

Bij een pleegzorgplaatsing in het kader van de opvoedingsvariant krijgen ouders een andere rol. Zij zijn niet langer de ouders die de directe verantwoordelijkheid dragen voor de dagelijkse zorg en opvoeding van hun kind; deze ligt nu bij de pleegouders. Ouders moeten tot een andere invulling komen van hun rol. Gé Haans spreekt hierbij over het proces van roldifferentiatie: ouders maken een proces door van verlies, het verwerken van dit verlies en het creëren van een ander perspectief als ouders. Ouders hebben ondersteuning en begeleiding nodig om tot deze nieuwe rolinvulling te komen.

Dit zijn de belangrijkste thema's in de ouderbegeleiding bij de start van de opvoedingsvariant. De inhoudelijke rol van ouders binnen de opvoedingsvariant kan variëren van minimaal (geen contact of af en toe een kaartje) tot een vorm van gedeeld ouderschap. De ideale situatie is dat ouders hun kind toestemming geven om elders op te mogen groeien.

⁷ Bron: Ik heb er vrede mee, Gé Haans

Ouders blijven betrokken bij het kind en bij de plaatsing en houden een plaats in het leven van hun kind. Dit houdt in dat ouders uitgenodigd worden bij evaluaties, waar onderwerpen als het contact tussen ouders en kind en tussen ouders en pleegouders en vragen over de ontwikkeling van het kind aan bod komen⁸.

Wie de ouderbegeleiding invult, kan per zorgaanbieder (of zelfs per situatie) verschillen. Er kan gekozen worden om de ouderbegeleiding door intensief ambulante te laten uitvoeren of door de pleegzorgbegeleider. Naast het krijgen van individuele begeleiding kunnen ouders ondersteund worden middels oudergroepen. In deze oudergroepen kunnen ouders onderling ervaringen uitwisselen. Pleegzorginstellingen hebben ervaring in het trainen en ondersteunen van groepen pleegouders. Deze deskundigheid zou een pleegzorginstelling kunnen gebruiken voor het initiëren en begeleiden van oudergroepen. Wellicht dat er bij het overig zorgaanbod al dergelijke oudergroepen bestaan of dat er gezamenlijk oudergroepen binnen het zorgaanbod vormgegeven kunnen worden.

3.4 De pleegouders

In Trillium is veel aandacht besteed aan de positie van pleegouders. Er zijn veel ontwikkelingen geweest (die nog steeds gaande zijn) om de rol, positie en ondersteuning aan pleegouders te verbeteren. Dit komt onder andere terug in de intentieverklaring 'communicatie met pleegouders', waarin de pleegzorginstellingen zich verplichten om voorgenomen acties voor een betere samenwerking en kwaliteit door te voeren. De Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en het Landelijk Overleg Pleegouderraden (LOPOR) hebben de intentieverklaring mede ondertekend als getuigen en zij zien toe op uitvoering van de intentieverklaring.

De gestelde kwaliteitseisen in de intentieverklaring hebben betrekking op bereikbaarheid, helder en begrijpelijk taalgebruik, heldere rol- en taakverdeling, vastlegging van procedures en de informatievoorziening. De intentieverklaring is op 1 januari 2003 ingegaan en draagt bij aan het proces om alle relaties in de zorg rondom een kind te verhelderen⁹.

3.4.1 Pleegouders in de opvoedingsvariant

Binnen de opvoedingsvariant zijn pleegouders de personen die zorgdragen voor de dagelijkse verzorging en opvoeding van het kind. Het opvoedingsbesluit scheidt hierin zowel voor pleegouders, kind en ouders duidelijkheid. Binnen de opvoedingsvariant is het opvoederschap door ouders (direct of indirect) gedelegeerd aan pleegouders. Dit betekent dat, in welke vorm dan ook, er een relatie bestaat tussen ouders en pleegouders, waarbij de verbindende factor het kind is.

Ouders komen tot een andere rolinvulling van het ouderschap bij de opvoedingsvariant, waarbij pleegouders de ouders de ruimte geven om onderdeel te worden, te zijn en te blijven in het leven van het kind. Hoe deze rollen worden ingevuld, zal per situatie verschillen. Van belang is de basishouding vanuit pleegouders; ouders vervullen, hoe groot of hoe klein dan ook, een rol in het leven van hun kind. Het onvoorwaardelijke karakter in de basishouding van pleegouders komt terug in de beschrijving van het pleegzorgtraject en de visie dat ouders en pleegouders een samenwerkingsrelatie aangaan.

Het pleegzorgtraject gaat uit van een intensieve samenwerkingsrelatie tussen alle betrokkenen middels het zorgteam. Het standaard inzetten van de hulpverleningsvariant om desgewenst tot de opvoedingsvariant te kunnen komen, vraagt veel van pleegouders en heeft invloed op hun rol en positie. Pleegouders en ouders zullen steeds meer zij aan zij vormgeven aan de opvoeding en de verzorging van het desbetreffende kind (-eren).

Ouders en pleegouders delen het opvoederschap. Het gedeelde opvoederschap geeft aan dat zowel ouders als pleegouders een inbreng hebben. Deze inbreng kan bestaan uit informatie, een gedeelde geschiedenis, een visie ten aanzien van de opvoeding. Belangrijk is vooral dat ouders en pleegouders informatie kunnen uitwisselen over deze thema's.

De rol en positie van pleegouders naar ouders wordt groter en intensiever. De instelling voor pleegzorg en Bureau Jeugdzorg zullen de rol en positie moeten erkennen ('partner in de zorg') en de pleegouders moeten ondersteunen in de uitvoering.

Voor pleegouders blijft het van belang dat zij hun ervaringen en vragen kunnen delen en ondersteund worden door de pleegzorgbegeleider. Pleegouders zijn een belangrijke bron van informatie rondom de ontwikkeling van het kind. Naast het delen van informatie kan de ondersteuning aan pleegouders bestaan uit het aanreiken van methoden, of hen in contact te brengen met andere pleegouders. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van intervisie voor pleegouders of

⁸ Bron: Ik heb er vrede mee, Gé Haans

⁹ Bron: Naar een betere communicatie met pleegouders: een landelijke intentieverklaring, SPN.

themagerichte bijeenkomsten. De koffieochtenden van de Nederlandse Vereniging van Pleeggezinnen zijn ook een vorm van uitwisseling en afstemming tussen pleegouders. Daarnaast worden pleegouders geïnformeerd over ontwikkelingen via de regionale nieuwsbrief of magazine van de instelling voor pleegzorg. De invulling van begeleiding en eventuele scholing/training is maatwerk en moet nog verder ontwikkeld worden. De achterliggende gedachte is om in het kader van vraaggericht werken met iedere pleegouder te bespreken wat hun specifieke wensen en behoeften zijn ten aanzien van begeleiding en deskundigheidsbevordering.

Vanuit de instelling voor pleegzorg worden ook steeds meer financiële faciliteiten aan pleegouders geboden; bijvoorbeeld voor huishoudelijke hulp of aanpassingen in het huis. Deze vorm van ondersteuning is in ontwikkeling en zal de komende jaren steeds meer vorm moeten krijgen. In de Wet Zorg en Arbeid is geregeld dat pleegouders bij een plaatsing in het kader van de opvoedingsvariant recht hebben op adoptieverlof. Pleegouders hebben tevens recht op zorgverlof.

3.4.2 De werving en selectie van pleegouders

De uitvoering van de opvoedingsvariant, en de hulpverleningsvariant, heeft invloed op de werving, voorbereiding en selectie van bestandspleegouders. De instelling voor pleegzorg zal in haar informatievoorziening, middels folders en advertenties, moeten kunnen aangeven wat de opvoedingsvariant en de hulpverleningsvariant inhouden en wat er van pleegouders verwacht wordt. De aandacht zal met name uit moeten gaan naar het delen van ouderschap en het aangaan van een samenwerkingsrelatie.

Om vorm te kunnen geven aan de ontwikkeling binnen de jeugdzorg naar het vraaggericht (op maat) werken, zullen instellingen voor pleegzorg pleegouders op maat moeten werven en voorbereiden. Naast een basisvoorbereiding zullen pleegouders steeds meer situatiegericht ondersteund, voorbereid en getraind moeten worden. Centrale vraag

hierin is: 'wat hebben deze pleegouders nodig om in deze situatie het pleegouderschap in te vullen en uit te voeren?' of 'Wat voor een begeleiding en ondersteuning willen pleegouders?'

In de voorbereiding van de eigen kinderen van pleegouders kan gebruikt gemaakt worden van de kinder-STAP.

3.5 Na opvoedingsvariant hulpverleningsvariant?

Gedurende een pleegzorgplaatsing tijdens de opvoedingsvariant kan er aanleiding zijn om een mogelijke thuisplaatsing bespreekbaar te maken. Dit kan te maken hebben met een verandering in de omstandigheden van de ouders, het kind of de pleegouders.

Of een thuisplaatsing mogelijk is tijdens een opvoedingsvariant hangt van veel factoren af. De mogelijkheid van een thuisplaatsing zal opnieuw getoetst moeten worden op haalbaarheid. Iedere pleegzorgplaatsing is anders en verdient daarom een toetsing op de specifieke situatie. Dit betekent wederom dat er een opvoedingsbesluit genomen dient te worden met alle betrokkenen in het zorgteam. Hierbij geven de betrokkenen aan dat zij –gezamenlijk– willen werken aan de thuisplaatsing van het kind. De medewerker Bureau Jeugdzorg draagt bij een onderzochtstelling of voogdijmaatregel de eindverantwoordelijkheid voor dit besluit.

Of een thuisplaatsing tot de mogelijkheden behoort, is afhankelijk van de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind ligt ten grondslag aan de overweging van een mogelijke thuisplaatsing. Ook de samenwerking met de ouders, hun bereidheid om samen te werken, de kwaliteit van de contacten tussen ouders en kind en de inzet van eventuele eerdere hulp in het gezin zijn belangrijke pijlers die meegenomen moeten worden in het opvoedingsbesluit.

Indien er besloten wordt om dat een thuisplaatsing een reële optie is, zal de hulpverleningsvariant ingezet kunnen worden.

4 De samenwerking Bureau Jeugdzorg en sector pleegzorg

4.1 Algemeen

De samenwerking tussen Bureau Jeugdzorg en de instelling voor pleegzorg is bij een indicatie pleegzorg een vast gegeven. Uitgangspunt in deze samenwerking is de gezamenlijke verantwoordelijkheid en het benutten van ieders deskundigheid ten behoeve van het kind, ouders en pleegouders. Zowel Bureau Jeugdzorg als de instelling voor pleegzorg leveren een bijdrage in het beantwoorden van de hulpvraag van ouders en kind.

4.2 Het indicatiebesluit en het hulpverleningsplan

De opvoedingsvariant is een vorm van hulpverlening die plaatsvindt binnen de kaders van de Wet op de Jeugdzorg. In het onderstaande wordt dit toegelicht.

Het indicatiebesluit van Bureau Jeugdzorg vormt het richtinggevend kader voor de hulpverlening. Als de Bureau Jeugdzorg in samenspraak met de cliënt na analyse van de problemen vaststelt dat geïndiceerde hulp nodig is, wordt een indicatiebesluit genomen. Het indicatiebesluit omvat:

- een beschrijving van de problemen of dreigende problemen van de cliënt, de ernst en de mogelijke oorzaken daarvan;
- een beschrijving van de in verband daarmee benodigde zorg en het met die zorg beoogde doel;
- de termijn gedurende welke de aanspraak geldt nadat de in het besluit voorziene zorg is aangevangen;
- de termijn waarbinnen de aanspraak tot gelding moet zijn gebracht;
- een advies wie de zorg kan of kunnen verlenen.¹⁰

De geldigheidsduur van het indicatiebesluit is maximaal een jaar. Een uitzondering daarop is gemaakt als het een jeugdige betreft die al langer dan twee jaar bij eenzelfde pleegouder verblijft en als voorzien wordt dat van terugkeer naar het gezin van herkomst geen sprake kan zijn.¹¹

De zorgaanbieder, in dit geval de instelling voor pleegzorg, biedt de cliënt verantwoorde zorg, ge-

baseerd op een hulpverleningsplan, afgeleid van het indicatiebesluit. De instelling voor pleegzorg informeert Bureau Jeugdzorg over het begin en het einde van de zorg en overlegt met Bureau Jeugdzorg over de inhoud van het hulpverleningsplan. Tevens overlegt de instelling voor pleegzorg met Bureau Jeugdzorg over de afstemming tussen het hulpverleningsplan en het plan van aanpak voor de ondertoezichtstelling of de voogdijmaatregel.¹²

4.3 De rol van medewerker Bureau Jeugdzorg

De invulling van de verantwoordelijkheid van de medewerker van Bureau Jeugdzorg in het pleegzorgproces verschilt naar gelang er sprake is van een pleegzorgplaatsing in een vrijwillig kader of in het kader van een ondertoezichtstelling of een voogdijmaatregel of pleegoudervoogdij.

- Pleegzorg in een vrijwillig kader.
De instelling voor pleegzorg informeert Bureau Jeugdzorg over begin en einde van de plaatsing en overlegt met Bureau Jeugdzorg over de inhoud van het hulpverleningsplan. Het is de taak van Bureau Jeugdzorg om de cliënt bij te staan en te motiveren om zijn aanspraak op zorg tot gelding te brengen. Daarnaast ziet Bureau Jeugdzorg erop toe dat er een samenhangend hulpverleningsplan tot stand komt, volgt de verleende zorg en helpt de cliënt met vragen omtrent de inhoud van de zorg en de evaluatie ervan.¹³
- Pleegzorg in het kader van een ondertoezichtstelling of een voogdijmaatregel.
Bureau Jeugdzorg oefent de ots en de voogdij uit op basis van een plan van aanpak. Dit plan bevat onder andere een beschrijving van de doelen die worden nagestreefd met de ots of de voogdijmaatregel, de wijze waarop die doelen worden nagestreefd en een beschrijving van voorgenomen activiteiten.¹⁴
Als het gaat om een ots, is in de wet bepaald, dat als een jeugdige tenminste 18 maanden buiten het gezin is opgevoed, doelen op langere termijn

¹² WJZ art. 24 lid 3 en 4

¹³ WJZ art. 10 lid 1, f, g en h

¹⁴ Uitvoeringsbesluit WJZ art. 40 lid 2 en art. 43 lid 2

¹⁰ WJZ art. 6 lid 1

¹¹ Uitvoeringsbesluit WJZ art. 23 lid 1a.

in het plan moeten worden opgenomen, waarbij aandacht wordt besteed aan de continuïteit van de verblijfplaats van de jongere.¹⁵

- Pleegoudervoogdij

In deze situaties is het gezag overgedragen aan de pleegouders. De rol van Bureau Jeugdzorg is het verzorgen van de indicatiestelling. Bureau Jeugdzorg is verder niet betrokken bij de opvoeding van de jeugdige.

Samengevat: bij plaatsingen in een vrijwillig kader heeft Bureau Jeugdzorg een toetsende taak. Wanneer het gaat om pleegzorg in een justitieel kader heeft Bureau Jeugdzorg tevens de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de ots of voogdij. In de praktijk betekent dit, dat bij de opvoedingsvariant in het kader van een ots de eindverantwoordelijkheid voor besluiten bij de ouders en de gezinsvoogd ligt. Bij voogdij ligt de eindverantwoordelijkheid voor besluiten bij de voogd.

Ten aanzien van de begeleiding van de ouders van pleegkinderen, is de situatie als volgt. Bij vrijwillige pleegzorg ligt de verantwoordelijkheid voor de begeleiding van de ouders bij de zorgaanbieder. Indien er extra hulp noodzakelijk is voor de ouders, die niet binnen de aanspraak verblijf past, dient Bureau Jeugdzorg een indicatie jeugdhulp af te geven.

Bij een ots is de gezinsvoogd verantwoordelijk voor het uitvoeren van de doelen die met de ots beoogd worden en dus voor de samenwerking met de ouders in dat kader. Daarnaast is de instelling voor pleegzorg als zorgaanbieder verantwoordelijk voor het bieden van verantwoorde zorg aan de cliënt; aan jeugdige en ouders. De wet bakent de onderscheiden verantwoordelijkheden van Bureau Jeugdzorg en de voorzieningen voor pleegzorg niet nader af. Het is aan hen zelf om aan deze verantwoordelijkheden en aan de samenwerking op goede wijze inhoud te geven. Het is zaak dat partijen t.a.v. de ouderbegeleiding constructief samenwerken met oog op de belangen van het kind. De afspraken daarover worden duidelijk vastgelegd in het hulpverleningsplan.

Er wordt gestreefd naar commitment tussen alle betrokkenen. Er kan sprake zijn van verschillende perspectieven, maar het belang van het kind is voor allen het hoofdoel.

4.4 De rol van de pleegzorgbegeleider

De rol en functie van de pleegzorgbegeleider binnen de opvoedingsvariant kan verschillend ingevuld

worden. Enerzijds kan de rol en taak van de pleegzorgbegeleider zijn dat hij primair de pleegouders ondersteunt en/of begeleidt, anderzijds kan de pleegzorgbegeleider zowel pleegouders als ouders ondersteunen en/of begeleiden. De wijze van invulling kan per situatie en per zorgaanbieder verschillen (afhankelijk van de keuze die gemaakt wordt door de zorgaanbieder).

Daarnaast zal de pleegzorgbegeleider zich in de ondersteuning aan pleegouders vraaggericht moeten kunnen opstellen. Dit betekent dat de pleegzorgbegeleider aansluit bij de behoefte van pleegouders en de ondersteuning op maat invult. Hierbij valt te denken aan het bepalen van de frequentie van begeleidingsafspraken, het concretiseren van de behoeften en het vaststellen waar eventueel extra ondersteuning in de deskundigheidsbevordering gewenst is. Ten aanzien van de deskundigheidsbevordering heeft de pleegzorgbegeleider een signalerende en informerende functie.

Wanneer de pleegzorgbegeleider binnen de opvoedingsvariant ook de ouders begeleidt, wordt een ander beroep op hem gedaan. De functie krijgt een bredere invulling en kent een meer verbindend karakter. Breder, omdat de pleegzorgbegeleider zowel de ondersteuning aan de ouders als pleegouders biedt. Verbindend, omdat de pleegzorgbegeleider door de contacten met alle betrokkenen een spilfunctie heeft. Hij heeft contact met ouders, pleegouders, het pleegkind en eventueel andere betrokken en beschikt zodoende over veel informatie. De pleegzorgbegeleider is vaak het eerste aanspreekpunt. De uitvoering omvat de ondersteuning en begeleiding in het kader van de pleegzorgplaatsing. Dit is het kader waarbinnen de pleegzorgbegeleider functioneert en waar hij deskundig in is.

De pleegzorg kent voor de beginnende pleegzorgbegeleider een functiescholing.

Ook voor de ervaren pleegzorgbegeleider zal een scholingstraject/ deskundigheidsbevorderingstraject ingezet moeten worden om invulling te geven aan zowel de uitvoering van de opvoedingsvariant (en de hulpverleningsvariant) als het samenwerken binnen een zorgteam. Dit scholingstraject wordt momenteel ontwikkeld. Wanneer de pleegzorgbegeleider in het kader van de opvoedingsvariant ook de ouders begeleidt, heeft dit eveneens invloed op het scholingstraject.

Het traject zal zich moeten richten op het verkrijgen van vaardigheden en competenties en het verder ontwikkelen van houdingsaspecten en attitude. Centrale thema's in de deskundigheidsbevordering zijn empowerment, vraaggericht werken, systeemgericht werken en meerzijdige partijdigheid. Het traject zou als resultaat een nieuw profiel van de functie pleegzorgbegeleider kunnen opleveren.

¹⁵ Uitvoeringsbesluit WJZ art 43 lid 4

5 De juridische uitwerking van de opvoedingsvariant

5.1 Algemeen

In de voorgaande hoofdstukken is de inhoudelijke ontwikkeling van de pleegzorg aan bod geweest. De pleegzorg -in dit geval de opvoedingsvariant- kent ook een juridische kant. Deze wet- en regelgeving biedt het kader voor de uitvoering van de jeugdzorg c.q. pleegzorg.

De inhoudelijke ontwikkeling van de pleegzorg botst wel eens met het juridisch kader. Trillium heeft zich destijds uitgesproken voor een herziening van de kinderbeschermingsmaatregelen om de opvoedingsvariant goed vorm te kunnen geven. Deze herziening zal niet plaatsvinden. Dit betekent niet dat de inhoudelijke ontwikkeling niet door kan gaan. De innovatie zal moeten plaatsvinden binnen de ruimte die de wet- en regelgeving biedt. Binnen deze ruimte gaat het om het benutten van kansen en mogelijkheden.

5.2 Juridische aspecten

Trillium heeft de juridische haken en ogen van de opvoedingsvariant geïnventariseerd en beschreven in een aparte publicatie¹⁶. Het doel van deze publicatie is inzage te geven in wat juridisch nodig is om de continuïteit binnen de opvoedingsvariant te waarborgen. Hoewel Trillium een aantal knelpunten signaleert, biedt de Wet op de Jeugdzorg en de daarbij behorende Algemene Maatregel van Bestuur, een aantal handvatten om in de continuïteit van de opvoedingsvariant te voorzien. In het besluit kwaliteit en werkwijze van Bureau Jeugdzorg, wordt in artikel 20 aangegeven dat indien de uithuisplaatsing langer dan 18 maanden duurt, het plan een beschrijving bevat van de doelen van de ondertoezichtstelling op langere termijn, waarbij aandacht wordt besteed aan de continuïteit van de verblijfplaats van de minderjarige. In de toelichting van dit artikel staat vermeld dat voor de termijn van achttien maanden is gekozen, omdat het dan mogelijk is dat de Raad voor de Kinderbescherming of het openbaar ministerie om een verderstrekkende maatregel kan verzoeken (hetgeen neergelegd is in artikel 22 van het besluit kwaliteit en werkwijze).

Tot slot meldt de toelichting dat het feit dat een ondertoezichtstelling en een machtiging uithuisplaatsing

steeds verlengd moeten worden, niet betekent dat Bureau Jeugdzorg geen lange termijn doelen kan formuleren. Gesteld wordt dat het belang van de minderjarige vraagt om een lange termijn planning, ook al is nog niet zeker of de ondertoezichtstelling en machtiging uithuisplaatsing verlengd zal worden¹⁷. Wanneer een kind langer dan twee jaar in hetzelfde pleeggezin woont en terugkeer naar huis niet mogelijk is dan mag de termijn van aanspraak langer zijn dan 1 jaar (*Besluit indicatie jeugdzorg artikel 13 sub a*).

5.3 Mogelijkheden binnen de wet- en regelgeving

Het Ministerie van Justitie heeft aangegeven dat er geen herziening van de kinderbeschermingsmaatregel zal komen en dat de wet met betrekking tot de ondertoezichtstelling beter toegepast zal worden. Bij Trillium is aangegeven dat een ondertoezichtstelling niet samen gaat met de opvoedingsvariant; beiden hebben een andere doelstelling. Ondanks deze kritische kanttekeningen, biedt de Wet op de Jeugdzorg en de daarbij behorende Algemene Maatregel van Bestuur wel wat ruimte om de inhoud van de opvoedingsvariant kracht bij te zetten.

Uitgangspunt voor de beschrijving van de opvoedingsvariant is dat de wet- en regelgeving een kader biedt voor de uitvoering, maar niet de inhoud of het proces bepaalt. De ruimte binnen het huidige kader ligt vooral in het uitgangspunt dat de samenwerkingsrelatie tussen alle betrokkenen en het streven naar commitment de basis vormt voor het pleegzorgtraject. Tijdens het proces en de evaluaties wordt gezamenlijk in het zorgteam de route bepaald. De betrokkenen zijn dus allen medeverantwoordelijk voor het pleegzorgtraject.

Onderdeel van dit traject kan het besluit zijn om vanuit de OTS een verderstrekkende maatregel (onthefving) aan te vragen. Dit is en blijft een moeilijk besluit in het pleegzorgtraject, los van welke wet- en regelgeving dan ook. Maar door een dergelijke maatregel wordt het perspectief voor het kind -en vervolgens voor de ouders en pleegouders- helder, met als uiteindelijk doel het creëren van continuïteit, rust en een stabiele opvoedings situatie.

¹⁶ Bron: Trillium, Juridische Haken en Ogen

¹⁷ Bron: Algemene Maatregel van Bestuur, besluit kwaliteit en werkwijze van Bureau Jeugdzorg

5.4 Betekenis voor kind, ouders en pleegouders?

Het is belangrijk om ouders, pleegouders en kind te informeren over de wet- en regelgeving. Over de inhoud, maar zeker ook over de consequenties. Wat houdt bijvoorbeeld de Wet op de Jeugdzorg in, een ondertoezichtstelling of een ontheffing? En wat betekenen deze begrippen voor de betrokkenen? De Wet op de Jeugdzorg beoogt versterking van de positie van de cliënt en een vraaggestuurde zorg. Het recht op zorg van de cliënt staat centraal. Via Bureau Jeugdzorg (de toegang tot jeugdzorg) kan middels een indicatie door de zorgaanbieder passende begeleiding en hulpverlening worden geboden, zoals bijvoorbeeld pleegzorg. Bij de ondertoezichtstelling wordt het gezag van ouders beperkt en het doel is om te zorgen dat de situatie, waarin het kind opgroeit, zo snel mogelijk verbetert. De ondertoezichtstelling kan voor een jaar aangevraagd worden en met nog eens een jaar verlengd worden.

Als in het kader van een pleegzorgplaatsing een thuisplaatsing niet haalbaar is en het opvoedingsbesluit is genomen, lijkt het logisch om in het kader van de opvoedingsvariant een verderstreckende maatregel (een ontheffing) aan te vragen. De eindverantwoordelijkheid voor dit besluit ligt bij de medewerker Bureau Jeugdzorg.

De beeldvorming over de ontheffing is nu vaak een 'spookbeeld'; ouders zijn bang dat zij niets meer over hun kind te zeggen hebben, dat ze hun kinderen niet meer of veel minder kunnen zien en dat ze geen ouders meer mogen zijn. Wanneer ouders hun gezag over hun kind kwijtraken is dat een ingrijpende gebeurtenis, waarbij ze ondersteuning en begeleiding nodig hebben.

De invulling van de ouderrol en de manier waarop ouders betrokken zijn bij hun kind is een proces op zich. Het contact tussen ouders, pleegouders en kind kan, ook bij een voogdijmaatregel, intensief zijn. De intensiteit en de invulling van de ouderrol verschilt per situatie. Ook pleegouders en het kind maken dit proces mee; weliswaar vanuit een eigen invalshoek. Het is de taak van de pleegzorgbegeleider en medewerker Bureau Jeugdzorg om dit proces zo goed mogelijk te begeleiden.

De positie van pleegouders blijft juridisch gezien hetzelfde. De wens om hun rechtspositie te bestendigen, hun status te regelen en kaders te creëren waarop ze kunnen terugvallen blijft echter onveranderd. Voor kinderen, ouders, pleegouders en andere betrokkenen zou het wenselijk zijn dat er een eenvoudig, prettig leesbaar boekje beschikbaar is waarin de relevante wet- en regelgeving op een niet-juridische manier beschreven wordt. Een dergelijk boekwerkje voorziet in een (groeierende) behoefte en zou naadloos passen binnen het vraaggericht werken.

Conclusie

Trillium heeft de opvoedingsvariant geïntroduceerd in het visiedocument. Uit dit document werd globaal duidelijk dat de opvoedingsvariant staat voor continuïteit voor het kind.

Het project *Pleegzorg 2* heeft samen met alle instellingen voor pleegzorg, pleegouders, overig zorgaanbod en Bureaus Jeugdzorg de opvoedingsvariant verder vormgegeven.

Om voor ouders en de jeugdige duidelijk te maken of pleegzorg de geëigende hulp is, kan Bureau Jeugdzorg in de informatiefase een beroep doen op een instelling voor pleegzorg. Behalve het geven van informatie is dit tevens het begin van de samenwerkingsrelatie tussen ouders en de zorgaanbieder. Deze start is wettelijk voor de visie en het vervolg van de verdere hulpverlening aan ouders en jeugdige. Ouders hebben een rol en positie bij een zorgaanbieder, die concreet wordt ingevuld in de verschillende hulpvormen.

Wanneer Bureau Jeugdzorg de indicatie pleegzorg heeft gesteld en deze is vastgesteld, start het pleegzorgtraject. Iedere indicatie pleegzorg start met de hulpverleningsvariant, tenzij...

Middels de hulpverleningsvariant kan met ouders onderzocht worden wat haalbaar is in hun gezinssituatie. Alleen op deze manier wordt duidelijk wat de mogelijkheden zijn. Wanneer blijkt dat er geen mogelijkheden zijn, kan achterhaald worden waar dit door komt en welk besluit dit tot gevolg heeft. Dit besluit is het opvoedingsbesluit.

Het opvoedingsbesluit kan leiden tot de opvoedingsvariant, waarbij door de betrokkenen de intentie is uitgesproken dat het kind voor een langere tijd in een pleeggezin verzorgd en opgevoed zal worden. Ouders delegeren het opvoederschap, direct of indirect, aan pleegouders. De jeugdige is hierbij de verbindende factor.

Belangrijke fundamenten voor de opvoedingsvariant zijn acceptatie van de ouders en de invulling van een andere – niet verzorgende en niet opvoedende – ouderrol.

Pleegouders en ouders hebben, los van de invulling, een relatie met elkaar, ondersteund door professionals en andere belangrijke personen. Om deze samenwerking in te kunnen vullen, wordt er samengewerkt in een zorgteam. Het zorgteam draagt gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de inhoud van de hulpverlening, de afspraken en het hulpverleningsplan.

Het samenwerken binnen een zorgteam biedt structuur in de samenwerking, maar vooral continuïteit. Continuïteit in het hulpverleningsplan, in de gemaakte afspraken én in het leven van de jeugdige, óók na afsluiting van de hulpverlening. Dit is juist binnen de opvoedingsvariant een belangrijk aspect. Het op-

voedingsbesluit is dus een besluit dat zich richt op de langere termijn en op continuïteit.

Naast de samenwerking is de ondersteuning en begeleiding aan de jeugdige, ouders en pleegouders een belangrijk aspect binnen de opvoedingsvariant. Deze ondersteuning is vraaggericht, op maat en gericht op het uitwisselen en delen van ervaringen.

Trillium pleitte in het document 'juridische haken en ogen' voor een herziening van de kinderbeschermingsmaatregelen. Deze herziening gaat niet plaatsvinden. Dit betekent dat Bureau Jeugdzorg en de sector pleegzorg binnen het huidige wettelijke kader de aanwezige ruimte moet benutten en de samenwerking moet aanscherpen.

In de informatievoorziening aan ouders, kind en pleegouders is het gewenst om de wet- en regelgeving in het kader van de opvoedingsvariant op eenvoudige wijze te beschrijven in een folder.

Aandachtspunten

Voor de uitvoering van de opvoedingsvariant (en hulpverleningsvariant) zal een implementatietraject ingezet moeten worden. Hierin zal ook de scholing en deskundigheidsbevordering moeten worden opgenomen. De deskundigheidsbevordering geldt voor pleegzorgbegeleiders, medewerker Bureau Jeugdzorg en pleegouders. Zij kunnen dit traject ook deels samen doorlopen.

De sector pleegzorg heeft een gedifferentieerd scala aan varianten ontwikkeld. In de werving en selectie van nieuwe pleegouders zal de sector pleegzorg de inhoud van de opvoedingsvariant (en hulpverleningsvariant) moeten kunnen toelichten tijdens informatieavonden en door middel van foldermateriaal. Belangrijk is vooral dat pleegouders geïnformeerd worden over hoe zij uitvoering aan de variant kunnen geven en wat dit voor hen betekent. Ook het ondersteuningsaanbod wordt hierop verder aangesloten. Naast een implementatietraject is het bieden van financiële middelen, inclusief tijd, belangrijk om inhoud te geven aan de opvoedingsvariant (en hulpverleningsvariant).

De dialoog over de samenwerking tussen Bureau Jeugdzorg en de zorgaanbieder/sector pleegzorg blijft belangrijk voor de uitvoering van de hulpverlening en de gezamenlijke verantwoordelijkheid die zij hierin dragen. De dialoog zal met name regionaal gevoerd worden. Dit kan betekenen dat het –landelijk gezien kan verschillen hoe de samenwerking tussen een Bureau Jeugdzorg en zorgaanbieder wordt ingevuld of ontwikkeld.

Literatuurlijst

Coact, pleegzorg in een veranderende jeugdzorg, een visie op ontwikkeling, Trillium, 2000

Doek, Leo en Punselie, Lies, pleegzorg met visie, juridische haken en ogen, Trilium, 2000

Haans, Gé, 'Ik heb er vrede mee', verslag van 40 ouderinterviews in het kader van het onderzoeksproject 'roldifferentiatie bij langdurige pleeggezinnen', 2002

Ministerie VWS en Justitie, Wet op de Jeugdzorg, Algemene Maatregel van Bestuur: besluit kwaliteit en werkwijze Bureau Jeugdzorg, 2003

Portengen, Riet, samenwerken in zorgteams, samenwerkingsmodule netwerkpleegzorg, 1999

Portengen, Riet, bouwstenen voor 'Terug naar Huis', kernpunten van een methodiek, 2003

www.vormen.org, een vereenvoudigde versie van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, Vormen VZW